

KÜRESEL MALİ KRİZDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ¹

Cansel OSKAY* & Yeşim KUBAR**

Özet: 2007 yılı Ağustos ayında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ve diğer ülkelere de yayılması neticesinde, son yüzyılın en ciddi global ekonomik krizi olan "Küresel Mali Kriz" yaşanmaktadır. Bu çalışmamızda, finans sektörünün toplam aktif büyüklüğünün yaklaşık %90'ını oluşturan bankacılık sektörünün son dönemlerde mevcut durumu incelenmiştir. Diğer ülkelerin bankacılık sektörlerine göre bu krizin etkilerini görece daha hafif bir şekilde yaşamakta olan ülkemiz bankacılık sektörünün son yıllardaki gelişimine yönelik bir çalışma yapmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Mali Kriz, Finansal Piyasalar, Türkiye Ekonomisi, Bankacılık Sektörü

The Turkish Banking Sector in the Global Financial Crisis

Abstract: The last century's most serious economic crisis is emerged in the United States in August 2007 and it spreads to other countries. Thus, it is also called "Global Financial Crisis". In this study, present situation of the Turkish banking sector which composes about 90% of the total assets of financial sector of has been analyzed for the last period. Comparing with other countries banking sector crisis, Turkey experienced relatively less negative effects during the global financial crisis.

Keywords: Global Financial Crisis, Financial Markets, Turkish Economy, Banking Sector.

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönemi incelediğimizde küresel ekonomiyi en çok etkileyen gelişmelerden birinin 2007 yılında başlayan mortgage krizi olduğunu görmekteyiz. Finans sektöründe artan miktarda temerrüde düşen ve daralan kredilerle, diğer sektörlerde de olumsuz gelişmeleri tetiklenmiştir. Sektörde yaşanan bu gelişmeler Amerika'da ve Avrupa'da bankaların zararlarının artmasına yol açmış ve bu da kredi maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur. Kriz ilerledikçe gerek ABD'de gerekse dünyanın birçok ülkesinde makroekonomik göstergeler de bozulma eğilimine girmiştir.

¹ Bu çalışma 24-25 Eylül 2009 tarihinde 2.Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Konferansında sunulmuştur.

* Yrd. Doç.Dr. Mersin Üniversitesi, İİBF, Mersin.

** Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi, İİBF, Konya.

2000-2001 krizinden sonra yeniden yapılandırma programı ile Türk bankacılık sektörü, mali ve kurumsal yapıları itibarıyla göz ardı edilemeyecek yüksek ve istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. Ancak tüm dünyayı saran olumsuz gelişmelerden ülkemiz ekonomisinin ve finansal piyasalarının etkilenmeyeceğini söylemek mümkün değildir. Bu amaçla çalışmamızda, küresel mali kriz sürecinde Türk bankacılık sektörünün durumu analiz edilmiştir.

2. KÜRESEL MALİ KRİZ

2000 yılından 2006 yılının sonlarına kadar finansal piyasadaki likiditenin sürekli yükselmesi ve bollaşan bu likiditenin kriz öncesi karlı operasyonlara dönüştürülmesi banka sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu karlı operasyonların başında konut kredileri gelmiştir. Sonuçta, bankalar herhangi bir işi geliri veya varlığı olmayan kişilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Kamuoyunda NINJA (No income, no job, no asset) kredileri olarak bilenen bu uygulamalar varlık fiyatlarının özellikle konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Konut kredisinde başlayan geri ödeme banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artırmıştır. Bankaların bu konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarında düşüşe yol açarak krizin başlamasına neden olmuştur. Kriz önce gelişmiş ekonomileri ardından gelişmekte olan ekonomileri etkileyerek küresel bir krize dönüşmüştür (www.debud.org).

2.1. Mortgage Kriz Süreci ve Yansımaları

İlk olarak 2006 yılında ABD’de düşük gelirli ve çok riskli kişilerin kredi kullanmasına izin verilmesi ile başlayan Mortgage krizi, diğer ülkelere de yayılması sonucunda son yüzyılın en ciddi küresel mali krizi olmuştur. Fonlardan çekilen paralarla birlikte likidite sıkıntısı baş göstermiş ve ABD’de konut kredilerinin GSMH içindeki payının yüzde 54’lerde bulunmasından dolayı kredilerde yaşanan bu kriz ekonomiyi doğrudan etkilemiştir. Ev fiyatları son yılların en düşük seviyesine gerilerken birçok sektör olumsuz yönde etkilenmiş ve yüz binlerce insan işsiz kalmıştır (www.gunebakis.com.tr). Krizin temel nedenleri arasında, Mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki balon artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar yer almaktadır(www.kto.org.tr).

ABD’de subprime mortgage pazarında geri ödememe oranı arttıkça, bu kağıtlara yatırım yapan hedge fonların ratingleri uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından düşürülmüştür. Dolayısıyla hedge

fonlara yatırım yapan bankalar, varlığa dayalı borçlanma senetlerini portföylerinden çıkartmaya ya da yenilerini almamaya başlamışlardır. Bu gelişme neticesinde kendisini finanse edemeyen fonların bir kısmının faaliyetini durdurmasına ve ABD subprime mortgage pazarındaki sorunun uzun vadeli olacağına anlaşılması ile iyi ratingleri olan hedge fonların da fonlanma taleplerinin geri çevrilmesine yol açmıştır. Başlangıçta FED'in sorunun genele yayılmayacağını söylemesine rağmen, Ağustos ayında Fransız bankası BNP Paribas'ın 1,6 milyar dolarlık üç fonun işlemini durdurması ile sorunun Avrupa'ya yayıldığı kesinleşmiştir (ESAM, www.tkb.com.tr/data).

ABD Konut Kredileri Piyasasında gözlenen bozulmadan kaynaklanan sert hareketler yaşanmıştır. Dünyanın değişik ülkelerindeki belli başlı borsalar da bazı günler büyük değer kayıpları yaşanmış ve aynı şekilde dünyanın farklı ülkelerinden gelen batan fon haberleri de piyasalardaki tedirginliği artırmıştır. Global para ve sermaye piyasalarına fon sağlayıcısı durumundaki gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bu tedirginlik, yatırımcıları ABD Hazine tahvilleri ve altın gibi güvenli yatırım araçlarına yöneltirken, Dünya ekonomisinde bir durgunluk ya da büyümenin beklenenin altında olacağı beklentisini güçlendirmiştir. Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin algılanan riski de artmıştır (www.tkb.com.tr).

Mortgage kriziyle birlikte piyasa oyuncuları FED'in faiz indirimine gideceği beklentisine girmişlerdir. Ancak süregelen ikiz açıklar ve açıklanan ekonomik verilerde ortaya çıkan çelişkili sonuçlar FED'in bu konuda belirsiz açıklamalarda bulunmasına yol açmıştır. FED, dalgalanma başlamadan önce fiyat istikrarını sağlamaya çalışırken durgunluğa girme olasılığının artması üzerine finansal istikrara odaklanmaya başlamıştır. Böylece 2001-2008 yılları arasında FED'in izlediği temel politika 3 defa değişime uğramıştır. 2001 yılında yaşanan ve etkisi 2003 yılına kadar devam eden resesyon sürecinde; FED, gösterge faizini %6,50'den %1,75'e kadar düşürmüş ve ekonomi yeniden canlanma eğilimine girmiştir. 2003 yılına kadar faiz indirimleriyle ekonomiyi canlandıran FED, bu sefer enflasyon riskine karşı önlem almaya başlamış ve 2004'ün ortalarından Haziran 2006 dönemine kadar faiz oranlarını 17 defa artırarak %5,25 düzeyine çıkarmıştır. 2007'de başlayan dalgalanma sürecinde ise 3. defa politika değişikliğine giden FED gösterge ve iskonto faiz oranlarını yeniden düşürmeye başlamış ve çeşitli kanallarla piyasaya likidite desteğinde bulunmuştur (Demir, 2008:72).

2008 Temmuz ayında Amerika'da emlak piyasası tamamen durmuş ve fiyatlamaya yapmak imkânsızlaşmıştır. Amerikan hükümeti hisse değerleri hızla düşen iki mortgage devi, Fannie Mae ve Freddie Mac'a el koymuştur. Amerikan hükümeti, bankalarına sermaye koymalarını ve ortaklık yapılarını

değiştirmelerini tavsiye etmiş ancak zararların boyutunu bilemeyen büyük yatırımcılar Amerikan bankalarını almak istememişlerdir. Eylül ayında banka hisselerinde yaşanan büyük panik ve satışlardan sonra Amerikan hükümeti ve Hazine bakanı Paulson tarihi bir karara imza atarak Amerika'nın 5. büyük bankası ve 158 yıllık tarihinde hiç bir çeyrekte zarar etmemiş Lehman Brothers'ın iflas etmesine izin vermişlerdir. Bankacılık bunu sistemik bir risk olarak görmüştür. Bankalar birbirlerine olan kredi limitlerini sıfırlamış ve sistemde para dolaşımı kalmamıştır. Mortgage krizi kredi krizine dönüşmüştür. Kredi krizi Dünya genelinde bankacılık sisteminin durması ve bankaların vadeli piyasalardan çekilmelerine yol açmıştır. FED başta olmak üzere Avrupa ve Asya Merkez bankaları piyasalara çok büyük likidite vermelerine rağmen sistem açılmamıştır (Yaygın, www.bgst.org/k).

Mali kargaşa Avrupa'nın mali sistemleri boyunca hızla yayılarak subprime alakalı tahvillerdeki doğrudan değerlendirme ve gelir kayıplarıyla Avrupa mali kurumlarının sermaye ve karlılığını baltalamıştır (www.imf.org/external). 2006 yıl sonu bilançosunda HSBC'nin ilk mortgage kaynaklı zararı göstermesinden sonra, 2007 ortasında, bazı Amerikan yatırım bankaları ve kimi küçük Avrupa bankaları mortgage piyasalarında zarar ettiklerini açıklamışlardır. Merrill Lynch gibi önemli bir yatırım bankası bu işlerden sorumlu en üst düzey yöneticilerini görevden almış ve yerlerine üst düzey mali kontrolcüler atamıştır. 2007 Temmuz ayında küçük ölçekli bir Alman bankası olan IKB Amerikan mortgage piyasalarında çok ciddi zararlar ettiğini açıklayarak Alman hükümetinden yardım talep etmiştir. 2008 yılı başında yurtdışı piyasalarda bankalar arası faizlerin yükselmesiyle birlikte ilk banka iflası gerçekleşmiştir. İngiltere'de mortgage piyasasında aktif, orta ölçekli Northern Rock İngiliz hükümetini şaşırtarak batmıştır. Hisse senetleri piyasalarının, mortgage pozisyonları olan bankaların batabileceği söylentileriyle çalkalanmasıyla Mart ayında Amerika'nın en büyük 7. bankası Bear Stearns batmış ve JP Morgan'a yapıştirilmiştir. 1923 yılından beri çalışan büyük bir Amerikan bankasının batması tüm ekonomik sistemi rahatsız etmiştir. Piyasaların paniğe kapılması üzerine Amerikan Merkez Bankası faizlerini hızla indirmeye başlamıştır. Durgunluk beklentileri, yüksek giden petrol fiyatları ve uzun süre yüksek kalan faizler Dünya ekonomilerinin durgunluğa gireceğini göstermektedir. Büyüme, işsizlik ve tüketim harcamaları verileri Amerika ve Avrupa için kötüleşmeye başlamıştır. Japonya başta olmak üzere Asya'daki ülkelerin Amerikan mortgage ürünlerine, biraz da karmaşık olmaları sebebiyle, ilgi göstermemiş olmaları Asya'yı ilk etapta bankacılık krizinden korumuştur. Avrupa ise tümüyle krizin içindedir. Ciddi borçları bulunan İzlanda'da bankacılık

sistemi çökmüş, ülkedeki 3 banka da batmıştır. İzlanda hükümeti IMF'i çağırarak zorunda kalmıştır (www.bgst.org).

Tüm bu gelişmeler, ABD ve AB gibi gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere, gelişen pazarlarda da büyüme beklentilerinin daha düşük seviyelere inmesine, hatta birçok ülkede daralma beklentisinin oluşmasına yol açmıştır. Buna karşın, olumlu olarak değerlendirilebilecek bir gelişme ise, Amerika ve Avrupa'da yaşanan olumsuzluklara karşın, gelişmekte olan pazarlarda büyümenin devam etmesidir. 2007 yılında Çin ve Hindistan ilk defa Dünya GSYİH (satın alma gücüne göre) büyümesine - sırasıyla %33 ve %11'lik katkıyla en büyük katkıyı sağlayan iki ülke konumuna gelmiştir.

3. KÜRESEL MALİ KRİZDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

3.1. Bankacılık Sektörünün Görünümü

1990'lı yıllarda Türkiye ekonomisi sıklaşan krizlere maruz kalmıştır. Bu dönemde, genelde cari işlemler açık vermiş, doğrudan yatırımlar çok sınırlı düzeyde kalmış, bankacılık sektörü ile özel sektör yurtdışı borçlanmasını artırmış ve Merkez Bankası rezervleri sürekli büyümüştür. Ekonomiyi istikrara kavuşturmak amacıyla, Aralık 1999'da IMF ile döviz kuruna dayalı, TCMB'nin net iç varlıklarına katı sınırlar getiren bir istikrar programı uygulamaya başlanmıştır. Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi, idarî ve malî özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na devredilmiştir.

Türk bankacılık sektörü 2001 yılı Kasım ayında (likidite krizi) tarihinin en büyük krizini yaşamış ve 2002 yılı Şubat ayında (döviz krizi) da devam eden ağır bir süreçten geçmiştir. 2001 yılında yaşanan kriz ve sonrasında bankacılık sektörü, 50 milyar dolara yakın öz kaynağını kaybetmiş, 1600'e yakın banka şubesi kapanmış ve yaklaşık 50 bin bankacı işsiz kalmıştır. Krizin ardından uygulamaya konulan ulusal program çerçevesinde bankacılık sektörüne yönelik düzenlemeler devreye alınmış, faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanmasına ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının arttırılmasına odaklanılmıştır. Yeniden Yapılanma Programı ve sonrasında bankacılık sektörü yüksek ve istikrarlı bir büyüme sürecine girmiştir. 2000 yılında 104 milyar TL olan sektörün toplam aktifleri 8 yılda 7 katına çıkarak 733 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 2008 yılı sonu itibarıyla bir önceki yılsonuna göre yüzde 14 reel artışla 733 milyar TL'ye yükselirken, ABD doları bazında Türk parasının değer kaybına paralel olarak yüzde 4 azalışla, 481 milyara düşmüştür. 2009 yılı Mart ayında ise sektörün aktif büyüklüğü bir önceki yıl

sonuna göre nominal yüzde 3, reel yüzde 1,9 artarak 754 milyar TL'ye ulaşmıştır. Türk bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYİH'ye oranı, 2007 yılı sonunda yüzde 69 iken, 2008 yılı sonunda yüzde 77,1'e yükselmiştir. 2008 yılı sonu itibarıyla 50 olan banka sayısı, sektör aktif büyüklüğü içindeki payı binde 5 olan merkezi yurt dışında bulunan bir Banka'nın Türkiye şubesinin kendi kararıyla tasfiye sürecine girmesi sonucunda 49'a düşmüştür. Diğer taraftan, 2009 yılı Mart ayı itibarıyla ilk 5 bankanın yoğunlaşma oranı yüzde 60, ilk 10 bankanın yoğunlaşma oranı ise yüzde 83 olarak gerçekleşmiş ve söz konusu oranlar 2007 yılı sonuna göre bir değişiklik göstermemiştir. 2008 yılı sonu itibarıyla bankacılık sektöründe çalışan personel sayısı, 2007 yılı sonuna göre 14.910 kişi artarak 182.670'e ulaşmış, 2009 yılı Mart ayı itibarıyla ise yılsonuna göre 558 kişi azalarak 182.112'ye düşmüştür (TCMB, www.tcmb.gov.tr).

Tablo 1: Bankacılık Sektörü ile İlgili Temel Göstergeler

	1998	1999	2000	2001	2005	2006	2007	2008
Toplam Aktifler (Milyar TL)	36,8	72,1	104,1	173,4	406,9	499,7	581,6	732,5
Krediler (Milyar TL)	13,1	19,9	31,8	38,0	156,4	219,0	285,6	367,4
Mevduat (Milyar TL)	21,8	43,4	58,9	110,4	251,5	307,6	356,9	454,6
Özkaynaklar (Milyar TL)	3,3	4,2	7,2	18,3	54,7	59,5	75,8	86,4
Banka Sayısı	75	81	79	63	51	50	50	50
Şube Sayısı	7.740	8.104	8.298	7.386	6.240	6.911	7.700	8.768
Krediler/Mevduat	60,3	45,9	54,1	34,4	62,2	71,2	80,0	80,8
Dönem Karı (Milyar TL)	0,8	-0,3	-3,1	-10,5	6,0	11,4	14,9	13,4

Kaynak: BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Nisan 2009, s.14

Bankacılık hizmetlerinin etkinliğinin bir ölçütü olan Türk Bankacılık Sektörü'nün toplam varlıklarının GSYİH'ya oranı 2000 ve 2001 yıllarında yaşananlar krizler neticesinde bir süreliğine düşüş göstermiş olsa da, kriz sonrasında artmaya devam ederek %80'lere yükselmiştir. Toplam aktiflerdeki artışa en büyük katkıyı % 29 oranında artan krediler yapmıştır. Kredilerin bankacılık sektöründe toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında %47 iken, 2000 yılında %32.80'e gerilemiştir. Kredi faizleri de benzer şekilde 1999 yılındaki %120 seviyelerinden 2007 yılında %20 düzeyine gerilemiştir. Bunlarla ilişkili olarak, 1999 yılında 18 milyar YTL civarında

olan toplam kredi miktarı, 2007 yılına gelindiğinde 1999 yılına göre 15 kat artarak 280 milyar YTL seviyesine ulaşmıştır. 2008 yılına baktığımızda ise ABD’de yaşanan kredi krizinin etkisinin küresel finans piyasalarında ve dolayısıyla Türkiye’de de gittikçe artan şekilde hissedildiği bir sene olduğunu görmekteyiz. Küresel piyasalarda artan risk algısı ve yükselen kredi maliyetlerine iç politikada sürmekte olan tartışmaların yarattığı siyasi riskler de eklenince finansal piyasalar için çok tercih edilmez bir piyasa ortamı oluşmuştur. Faizlerin yükselmesiyle birlikte kredilerin artış oranında bir yavaşlama görülse de, bankacılık sektöründe kredilerin toplam aktiflere oranı 2001 yılında %23’den, 2007 yılı sonuna göre 3 puan artarak, 2008 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla %53 düzeyine yükselmiştir. Aracılık performansının önemli bir göstergesi olan mevduatın krediye dönüşme oranı ise 1990 yılında %84 iken, 2000 yılında %51’e gerilese de sonraki yıllarda düşen enflasyonun, gerileyen faizlerin ve olumlu beklentilerin de etkisiyle giderek artarak 2007 yılı sonuna göre 4 puan artarak 2008 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla %83 düzeyine yükselmiştir (Delloitte, www.deloitte.com/dtt/research).

Bankacılık sektörünün derinliğinin bir göstergesi olan dağıtılan kredilerin GSYİH’ya oranı incelendiğinde, ülkemizde kriz sürecinde hafif bir düşüş yaşayan penetrasyon oranının, bankacılık kurumlarının finansal aracılık fonksiyonlarını daha iyi yerine getirmeleri, diğer bir deyişle “gerçek bankacılık” görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirmeleri neticesinde istikrarlı bir biçimde artarak 2007 yılı itibarıyla %40’a, bir başka deyişle kriz öncesi dönemin yaklaşık üç katına yaklaşmıştır. Ülkemizde verilen kredi miktarının artmasında konut ve otomobil kredileri ağırlıkta olmak üzere tüketici kredileri ve kredi kartı harcamaları oldukça etkili olmuştur.

Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin belirginleşmesi paralelinde 2008 yılının son çeyreğinde bankacılık sektörünün kredi riskinde bir artış olduğu gözlenmektedir. Krediler para türleri itibarıyla incelendiğinde yabancı paranın, kredilerin toplam krediler içindeki payının kurlarda yaşanan yükselişin etkisiyle yüzde 28,7 seviyesine yükseldiği görülmüştür. Yılın son çeyreğinde toplam kredilerin vade yapısı uzamış bu çerçevede uzun vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı 2008 yılı Eylül-Aralık ayları döneminde yüzde 55,4’ten yüzde 57,2’ye yükselmiştir. Bankacılık sektörü tahsili gecikmiş alacakların 2008 yılının son çeyreğinde önceki döneme göre yüzde 19,5 oranında artarak 13,9 milyar liraya yükselmesi kredi riskinin yönetimi açısından olumsuz yönde bir gelişme olmuştur.

Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların şube sayıları hakkındaki veriler 1961 yılında toplanmaya başlanmıştır. Buna göre 1961 yılında

bankacılık sektörü 50 banka ve 1715 şube ile faaliyet gösterirken bu rakamlar 2007 itibarıyla 50 banka ve 7700 şube olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörü 2008 yılında da büyümeye devam ederek Şube sayısı 1068 adet, personel sayısı 14.907 kişi artmıştır. Banka grupları itibarıyla değerlendirildiğinde katılım bankalarının şube ve personel sayısı artış hızı sektör genelinin iki katını bulmuştur. Şube dışı hizmet kanallarından ATM ve POS sayısındaki artış eğilimi 2008 yılında da devam etmiştir. Sektörün yakaladığı büyüme performansının, 2008 yılının son çeyreğinden itibaren hissedilmeye başlanan ekonomideki yavaşlama nedeniyle, 2009 yılında da sürdürmesi güç görünmektedir (BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, 2009:18).

Bankacılık sektöründe şube başına düşen kredi ve mevduat miktarı da 1999-2007 yılları arasında düzenli bir artış sergilemiştir. 1999 yılından günümüze toplam şube sayısında gözlemlenen artış trendine rağmen, verilen toplam kredi miktarının ciddi bir biçimde artması ve bankaların menkul değerlerden ziyade kredi işlemlerinden elde edilen gelirlere yönelmeleri sonucunda 2007 yılı sonunda şube başına kredi miktarı 1999 yılına kıyasla yaklaşık 10 kat düzeyinde artmıştır. Mevduat içerisinde yabancı paranın oranı, YTL'nin değer kazanması ve YTL mevduatın yüksek getirisi nedeniyle giderek azalma eğilimi göstermiş ve 2002 yılında %58 olan yabancı para oranı 2008 yılının ilk yarısı itibarıyla yaklaşık %35 düzeyine gerilemiştir.

2000-2001 krizinin ciddi etkilerine rağmen Türk bankacılık sektörü 2002 yılı itibarıyla tekrar kar etmeye başlamış, 2007 yılı sonu itibarıyla ise bankacılık sektörü Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyesi olan 12 milyar USD düzeyinde kar elde etmiştir(Deloitte, www.deloitte.com/dtt/research). 2008 yılında bankacılık sektörünün dönem net karı, 2007 yılısonuna göre azalmıştır. Söz konusu dönemde faiz giderlerinin faiz gelirlerine göre, faiz dışı giderlerin ise faiz dışı gelirlere göre daha yüksek oranda artması, sektörün karlılığını olumsuz etkilemiştir. Bankacılık sektörünün aktif ve özkaynak karlılığında ise büyük oranlarda olmamakla beraber, 2007 yılısonundan itibaren görülen düşme eğilimi, yılın son çeyreğinde de devam ederek söz konusu oranlar sırasıyla yüzde 2 ve yüzde 16,8 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bankalar kriz sonrasında büyüme, enflasyon ve faizlerde kaydedilen düşüş, IMF Stand-By anlaşmalarının sağladığı uluslararası güven, makroekonomik göstergelerde olumlu yönde yaşanan gelişmeler ve AB müzakerelerinin olumlu yönde seyretmesi neticesinde menkul değerler yatırımlarına ağırlık vermekten vazgeçmiş ve kurumsal, ticari ve bireysel müşterilerine giderek artan oranlarda kredi vermeye yönelmişlerdir.

Dolayısıyla, bankacılık sisteminin temeli olan, tasarrufları yatırımlara yönlendirme ve toplanılan mevduatı kredi olarak dağıtma konusundaki etkinlik ülkemiz bankacılık sektöründe gittikçe önem kazanmaktadır. Bu yönelim günümüz itibariyle de devam etmekte olup, 2006 yılında %51,1 olan kredi faiz gelirlerinin toplam faiz gelirlerine oranı, 2007 yılı itibariyle %55,1'e yükselmiş, menkul değerler faiz gelirlerinin toplam faiz gelirlerine oranı ise aynı dönemler itibariyle %39,8'den %35,8'e düşmüştür. Aralık 2008 itibarıyla aktif büyüklüklerine göre, Türk bankacılık sektöründe kamu sermayesinin payı%28,1, özel sermayenin payı %34,5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün yurtiçi faaliyetlerinin incelenmesi, piyasanın son yıllardaki gelişiminin ve buna bağlı olarak bankacılık hizmetlerinin ülke geneline dağılışı eğilimlerinin ortaya konması açısından önem taşımaktadır. Faiz gelirlerinin dağılımı, bankaların kriz sonrasında menkul değerler piyasalarını fonlamak yerine artan oranlarda kredi vermeye yönelmelerini ortaya koyan önemli bir parametre olarak dikkat çekerken, mevduatın krediye dönüşüm oranı ise bankaların asli görevlerinin başında gelen aracılık performanslarındaki artışı gözler önüne sermektedir. Diğer yandan, doğrudan yabancı sermaye girişinde yaşanan artış ile birlikte sektördeki payları artış gösteren yabancı bankaların, uluslar arası tecrübelerini ve uygulamalarını piyasaya sunmalarının ve genellikle pazar paylarını hızlı bir şekilde arttırmak amacı ile agresif büyüme stratejilerini uygulamaya koymalarının, sektörün rekabet gücünün gelişmesi açısından önemli etkileri olmuştur.

Türk bankacılık sektöründe konut kredileri 2002 yılı sonunda 460 milyon YTL bakiye arz ederken 2005 yılsonu itibarıyla 12,4 milyar YTL düzeyine ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle, konut kredilerinin toplam krediler içerisinde payı 2002 yılı Aralık ayında yaklaşık %1 civarında iken 2005 yılının aynı ayında %8,3 düzeyine, toplam aktif içerisindeki payı ise %0,2'den %3,1'e yükselmiştir. Türk bankacılık sektöründe konut kredileri artarken, takipteki konut kredisi tutarı 16 milyon YTL seviyesindedir. Bu anlamda, konut kredisinin takibe dönüşüm oranı %0,1 oranı ile oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir.

Türk bankacılık sektöründe konut kredilerinin toplam aktife ve GSYİH'ya oranı diğer birçok ülkeye göre oldukça düşük seviyededir. Nitekim, konut kredilerinin GSYİH'ya oranı ABD'de %65, AB'ye üye 15 ülke ortalaması %46, Kanada'da %40 civarında seyretmekte iken, Türkiye'de %1,9 düzeyindedir. Türkiye'de konut kredisi piyasasında hızlı bir gelişme yaşansa da bu piyasa hâlihazırda sığdır. Orta ve Doğu Avrupa'da konut kredisi sistemi hızla gelişmektedir. Türkiye'de ise 2004 yılsonu itibarıyla kullanılan konut kredisi tutarı 1.443 milyon EUR iken 2005

yılsonu itibarıyla 7.815 milyon EUR bakiye arz etmektedir. Türk bankacılık sisteminde kullanılan konut kredilerinde EUR bazında artış yaşanmıştır. Ancak, bu artışta söz konusu dönemde YTL'nin EUR'ya karşı değer kazanması da etkilidir. Bununla birlikte, Türk bankacılık sisteminin kullandığı konut kredileri AB'nin 25 üyesi ve EUR kullanan para birliği 12 üyenin finansal kuruluşları tarafından kullanılan konut kredilerine göre hala düşük seviyededir(Doğan, 2006:15-16).

Temel sorunların belirlenmiş olması ve tanımlanması, kurala dayalı denetimle birlikte piyasa denetimine yönelik düzenlemelerin yapılması, risk yönetimi konusunda azımsanamayacak ilerlemelerin kaydedilmesi, kur riskinin azaltılması, uluslar arası standartlar konusunda son derece hassas davranılması ve söz konusu standartların uygulanmaya başlanması, sorunlu kredilerin gerçekçi şekilde karşılığa tabi tutulması, insan kaynaklarının nitelik itibarıyla ihtiyacı rahatlıkla karşılayabilecek düzeyde olması, teknolojik açıdan rekabet edebilir seviyeye gelinmesi, gelişmiş şube ağına sahip bulunulması ve tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde ortaya anlamlı bir büyüme potansiyelinin çıkması bankacılık sistemimizin artılarını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin ekonomide serbest piyasa sistemini benimsediğini, kamu girişimlerinin ekonomideki varlığının giderek azalmaya başladığını, istikrarlı bir ekonomik ortamın yavaş yavaş kendisini hissettirdiğini, bilhassa özel sektör kuruluşlarının dış mali kaynakları daha sıklıkla kullanmaya başladıklarını, bunun yanında iç kredi kaynaklarında daha fazla etkinlik göstermeye çalıştıklarını, kamunun borçlanma gereksiniminin gitgide azaldığını, bütün bu olumlu tespitlere karşın yine de önemli mesafeler kaydedilmesi gerektiğini, öncelikli olarak da bankacılık sisteminin toplam aktiflerinin GSYİH'ya oranının mevcut düzeyin çok daha üzerine çıkarılmasının şart olduğu söylenebilir. Ülkemizde yeterli düzeyde tasarrufun bulunmaması, kabul edilebilir risk düzeyindeki kredi taleplerinin sınırlı kalması, bankacılık sektöründe geçmiş yıllarda gözlemlenmiş olan ekonomik krizler, uzun süre yaşanan yüksek enflasyon dönemi ile birlikte değişken GSYİH hesaplama yöntemlerinin kullanılması aktiflerin GSYİH'ya oranının görece düşük olmasının ana nedenleri olduğunu belirtilebilir. Öte yandan, düşük penetrasyon oranları, bankacılık sektörünün derinliğinin görece az olduğuna, bir başka deyişle, bankacılık sektörünün henüz doygunluk noktasına ulaşmamış olduğunu göstermektedir.

3.2. Türk Bankacılık Sektöründe Krizin Etkilerine Karşı Alınan Önlemler

Mortgage olarak adlandırılan konut finansmanı sistemi birçok ülkede uzun yıllardır uygulanmasına rağmen, Türkiye’de konuyla ilgili yasa Şubat 2007’de Meclisten geçmiştir. ABD’de mortgage krizinin başladığı subprime mortgage piyasaları Türkiye’de mevcut olmadığından, ülkemizdeki gayrimenkul piyasasına da yayılan bir etki diğer ülkelerdeki gibi değildir. Ancak ABD’de başlayan bu krizin, genel anlamda Türkiye piyasalarına etkisinin olmadığını söylemek yanlış olacaktır. Bu krizle birlikte finansal piyasalarda başlayan tedirginliğin en çok hissedildiği ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Yurtdışı borsalarında yaşanan kayıplar İMKB’ye de sert düşüşler yaşatmıştır. Yabancı yatırımcıların artan dolar talebiyle birlikte, Türk Lirası’nda diğer gelişmekte olan ülke para birimlerinde olduğu gibi büyük kayıplar yaşanmıştır. Carry trade pozisyonlarını kapatan yatırımcıların gelişmekte olan ülkeleri terk etmeye başlaması, yüksek cari açık sorunu bulunan Türkiye için tehlikenin artmasına neden olmuştur (Urhan, www.infin.com.tr/imagess).

Merkez Bankası, uluslararası piyasalardaki belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar Döviz ve Efektif Piyasaları döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinden itibaren yeniden başlanmasına karar verildiğini açıklamıştır. Merkez Bankası, döviz depo piyasasında işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren iki kat artırarak 10,8 milyar dolara yükseltmiştir. Merkez Bankası, 21 Kasım 2008 tarihinden geçerli olmak üzere, döviz depo piyasasında TCMB’den yapılacak borçlanmaların vadesini 1 haftadan 1 aya çıkarmıştır. Merkez Bankası, Bankaların zorunlu karşılık oranlarını düşürmüştür. Buna göre; Merkez Bankası bankaların zorunlu karşılık oranlarını Türk parası yükümlülüklerde değiştirmeyerek yüzde 6’da bırakırken, yabancı para yükümlülüklerinde yüzde 11’den yüzde 9’a çekmiştir. Kararın, 28 Kasım 2008 tarihinden itibaren geçerli olması öngörülmüştür. Merkez Bankası’nın bu önlemi ile bankacılık sistemine 2,5 milyar dolarlık ek likidite sağlanması beklenmektedir. Merkez Bankası, yaşanan küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla da ihracat reeskont kredisi limitini 500 milyon dolar artırarak 1 milyar dolara yükseltmiştir(BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, 2009:14).

Ayrıca, ihracat reeskont kredisi uygulama esas ve şartları yeniden düzenlenerek bu kredilere kullanım kolaylığı getirilmiştir. Bu amaçla, akreditifli işlemlerde akreditif bedelinin bankamıza temlik edilmesi şartı kaldırılmıştır. Merkez Bankası Yasası’nın 40. maddesinin (I) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca kullanılabilir olacak kredilere ilişkin usul ve

esasların belirlendiği Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Likidite Desteği Kredisi Yönetmeliği, yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmelik uyarınca krediler; avans şeklinde, birer aylık vadelerle, en fazla bir yıl süreyle, Bu tür kredilerin faizinin merkez bankalarının normal açık piyasa işlemleri faiz oranından daha yüksek belirlenmesi temel ilkesi dikkate alınarak, Merkez Bankası'nın Bankalararası Para Piyasası gün içi işlemleri için belirlediği borç verme faiz oranından, Mevcut durumda, Bankalararası Para Piyasası'nda kabul edilen teminatlar karşılığında, kredi başvurusunda bulunan bankanın özkaynaklarının 2 katı ile sınırlı olarak kullanılacaktır. BDDK, bankaların 2008 karlarını dağıtmayarak bünyelerinde tutmasını istemiş ve faizlerdeki son artışların bilançoları bozmaması için yeni bir düzenleme yapmıştır. BDDK'nın Resmi Gazete'de 1.11.2008 tarihinde yayımlanan kararına göre bankaların, ellerindeki menkul değerleri bir defaya mahsus olmak üzere, yeniden sınıflandırmalarına izin verilmiştir. BDDK tarafından Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır. Yeni düzenleme ile birlikte, halihazırda sorunsuz görünen kredilerin de beklenmeden, yeniden yapılandırılabilmesine imkan tanınmıştır.

TC Maliye Bakanlığı reel sektöre vergi kolaylığı getirmiştir. Buna göre 1 Eylül 2008 tarihinden önce tahakkuk etmiş olan vergi borçlarının ödenmesine Aralık 2008 itibariyle başlanması ve 18 taksit bölünmesi hükmüne bağlanmıştır. TBMM'de kabul edilen ve 21 Kasım 2008 tarihinde Cumhurbaşkanınca onaylanan yasayla, gerçek ve tüzel kişilerce 1 Ekim 2008 tarihi itibariyle sahip olunan para, döviz, altın, hisse senedi, tahvil ve diğer menkul kıymetlerin Türkiye'ye getirilmesi halinde bunlardan % 2 oranında bir vergi alınarak kayda girmesi sağlanmaktadır. Aynı şekilde gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yurtiçinde bulunan ancak 1 Ekim 2008 tarihine kadar defter kayıtlarına işlenmeyen taşınır ve taşınmazlarının kayda alınması da % 5'lik bir vergi ödenmek suretiyle mümkün olacaktır. Taşınır ve taşınmaz malların Türkiye'ye getirilmesi ya da yurtiçindekilerin kayda alınması, yasa gereğince üç ay süreyle uygulanacaktır. Bu varlıklara tarh edilen vergiler de tarhiyatın yapıldığı ayı izleyen ayın sonuna kadar ödenebilecektir.

Sicil affına ilişkin "5834 sayılı 'Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetler ile Kredi ve Kredi Kartları Borçlarına İlişkin Kayıtların Dikkate Alınmaması Hakkında Kanun" 28 Ocak 2009 Tarihli ve 27124 Sayılı Resmî Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasayla gerçek ve tüzel kişilerin, karşılıksız çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına

ilişkin kayıtları, borçların yasanın yürürlük tarihinden önce veya yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde, borcun tamamının ödenmesini müteakiben Merkez Bankası'nda tutulan kayıtlardan silinmesi öngörülmektedir.

Hükümetin kriz ortamında şirketleri, çalışanları ve emeklilere yönelik uygulamaları içeren "mini önlem paket"i TBMM Genel Kurulu'ndan geçerek yasalaştırmıştır. Bu yasayla; işsizlik fonu üzerinden uygulanan "kısa çalışma ödeneği"nde süre 3 aydan 6 aya çıkmış, ödeme miktarı da %50 artırılmıştır. Emeklilerin aylıklarının hiçbir şekilde haciz edilememesi hükmü getirilmiş, teşviklerin süresi 1 yıl uzatılmış, sektörel-bölgesel teşvik sistemine de geçişin yolu açılmıştır(Erdönmez, 2009:96).

4. SONUÇ

ABD Mortgage piyasalarında 2006 yılında başlayan dalgalanma, 2007 yılında ilk olarak kredi krizine devamında likidite krizine dönüşerek etkileri tüm ülkelerde görülmedik derecede önemli bir şekilde hissedilmiştir. Bu olumsuzluklar gittikçe daha da artan bir şekilde Türkiye'yi de etkisi altına almaya başlamıştır. 2008 yılına kadar istikrarlı bir büyüme ivmesi yakalamış olan Türkiye finans sektörünün, mevcut gelişmeler ışığında son yıllarda sergilediği performansı ve güçlü büyüme eğilimini sürdürmesinin oldukça güç olacağı düşünülmektedir. İlerleyen dönemde özellikle reel sektörde başlayabilecek finansman sıkıntılarının, her ne kadar düzenlemeler ve sermaye yeterliliği açısından sağlam temeller üzerine kurulmuş olsa da Türk Bankacılık Sistemi üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı düşünülmektedir. Özellikle küresel mali krizin etkilerinin daha yoğun bir şekilde hissedilmesinin beklendiği 2009 yılında, tüketim ve yatırım harcamalarındaki yavaşlama ile bekleyişlerdeki bozulmanın, bankacılık sektörünün karlılığını ve büyümesini olumsuz yönde etkileyecektir.

Bununla birlikte, özellikle 2001 krizinde yaşadıklarından aldığı dersler neticesinde, yapılan düzenlemeler ve mali yapı açısından oldukça güçlenmiş olan Türk bankacılık sektörünün, yapısal açıdan yeniden şekillenecek olan dünya finansal piyasalarında daha saygın bir yer elde etmek için, orta ve uzun vadeli planlar yapılması ve bunları sabırla uygulanmasının büyük bir önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu sayede ülkemiz, küresel krizin etkisi ile finansman temini ve maliyetleri konularındaki gelişmeler nedeni ile yaşayacağı kayıplarını asgari düzeyde tutabileceği gibi, orta ve uzun vadedeki kazanımlarını da azami düzeye getirmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

- BDDK. Finansal Piyasalar Raporu, Sayı:12, Aralık 2008.
- BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Nisan 2009.
- Bölgesel Ekonomik Bakış: Avrupa Risklerin Yeniden Değerlendirilmesi*, Nisan 2008, İdari Özet, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2008/eur/tur/ereo0408ext.pdf>, (03/06/2009)
- Çerç, Ayşegül. *Mortgage Krizi: Nasıl Ortaya Çıktı ve Türkiye'ye Etkileri Neler Olabilir?*, http://www.tkb.com.tr/data/file/raporlar/ESA/EG/EG-09-02-07_Ekonomik_Gelismeler.pdf, (11.05.2009)
- Delloitte (2009). Türkiye Finans Sektörü Raporu, Dünden Bugüne ve Yarına, <http://www.deloitte.com/dtt/research/0,1015,cid%253D239276,00.html>, (15.06.2009)
- Demir, Faruk vd. ABD Mortgage Krizi, BDDK Çalışma Tebliği, Sayı3, Ağustos 2008.
- Doğan, Ela. Türk bankacılık Sisteminde Konut Kredilerinin Gelişimi, BDDK, SGD Çalışma Raporları, No:2006/1,2006.
- Erdönmez Ataman, Pelin. *Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi* Bankacılar Dergisi, Sayı:68, Mart 2009.
- ESAM (2009). *Uluslararası Piyasalardaki Mortgage Krizine Dayalı Gelişmeler ve Muhtemel Etkileri*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, http://www.tkb.com.tr/data/file/raporlar/ESA/EG/EG-09-02-07_Ekonomik_Gelismeler.pdf, (12.06.2009)
- KTO (2009). *Küresel Krizin Nedenleri Neler? Kriz Nasıl Başladı, Nasıl Yayıldı?*, <http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1446&ano=88>, (17/06/2009)
- Peşken, Galip. *Mortgage Krizi Nedir Türkiye'ye Olası Etkileri*, [http://www.gunebakis.com.tr/makale.php?id=950&archive_list=1&t=Mortgage_Krizi_Nedir_ve_T%C3%BCrkiye%E2%80%99deki_Olas%C4%B1...\(4/10/2008\)](http://www.gunebakis.com.tr/makale.php?id=950&archive_list=1&t=Mortgage_Krizi_Nedir_ve_T%C3%BCrkiye%E2%80%99deki_Olas%C4%B1...(4/10/2008)), (13/05/2009)
- TCMB (2009). Finansal Sektörün Genel Yapısı, <http://www.tcmb.gov.tr/> (07/06/2009)
- Urhan, Nihal. *Piyasaların Mortgage krizi*, <http://www.infin.com.tr/imagess/rapor/61b45fcd-25f5-4937-b02b-49c75313737d.pdf,s.21> (20/04/2009)
- Yaygın, Süha. *Kriz Üzerine*, <http://www.bgst.org/keab/sy20081101.asp>, (28/05/2009)